

ROND DE SCHUTSBOOM

jaargang 13

nummer 2

1993

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING

'D E V Y E R H E E R T G A N G H E N'

Doelstelling volgens de statuten:

De Stichting heeft ten doel de bevordering der studie van de heemkunde in de ruimste zin, in het bijzonder door:

- a. de bevordering der studie van de heemkunde in de lokale en regionale aspecten van archeologie, geologie, toponymie, flora, fauna, architectuur, historie, folklore, sociale geografie en taalgebruik;
- b. het aanwenden of doen aanwenden van de door deze studie verworven kennis ten bate van het lokale en regionale leefmilieu door het verrichten van relevante activiteiten;
- c. het in stand houden van een streekmuseum, heemerf 'De Schutsboom'.

Lidmaatschap en abonnementen:

Leden van de Heemkundige Kring ontvangen het periodiek 'Rond de Schutsboom' gratis. Losse nummers f 3,50.

Lidmaatschap Heemkundige Kring f 20,-- per jaar.

Gezinsleden f 6,50 per jaar.

Leden buiten Goirle f 25,--

Bankrekening: Rabo-Goirle, nr.: 11.68.97.597

Toegang tot de lezingen voor leden gratis.

Openstelling:

Heemerf en museum "De Schutsboom":

van april t/m oktober elke zondag;

van november t/m maart, elke 1e zondag van de maand.

Openingstijd van 15.00 tot 17.00 uur.

Voor groepen: op aanvraag bij het secretariaat.

Het archief: elke zaterdag van 10.00 tot 12.00.

Adressen:

Heemerf De Schutsboom: Nieuwe Rielseweg 41-43,

5051 PD GOIRLE. Tel. 013 - 34.89.72

secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD GOIRLE,
secretaris (prive) tel. 013-346622

redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. tel. 013-342182

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Party centrum Benelux,
Dorpsstraat 1, 5051 CH GOIRLE. tel. 34.22.72

van Berkel B.V. loodgieterswerken en foliedaksystemen,
Edisonlaan 19, 5051 DS GOIRLE. tel. 34.24.45

van Beurden meubelmakerij,
Weverstraat 3-4, 5051 HZ GOIRLE. tel. 34.25.24

Bloemsierkunst "Abcoven",
Abcovenseweg 23, 5051 PT GOIRLE. tel. 34.13.88

John Boxtel, sculptor,
RR 3 Gananoque, Ontario Canada, K7 G2 V5

Garage Jac. de Brouwer,
Hoge Wal 1, 5051 PX GOIRLE. tel. 43.09.35

Assurantien Burgers en van Esch, voor verzekeringen,
hypotheken, financieringen, woningbemiddeling,
Tilburgseweg 1, 5051 AA GOIRLE. tel. 34.21.29

"De Druiventros" Fam. J. v.d. Velden - van Hoek,
Weth.v.Besouwstraat 2, 5051 SE GOIRLE. tel.34.14.60

C. Hermans,
v. Haestrechtstraat 16, 5051 VD GOIRLE.

Keurslagerij Kees van Hest,
Tilburgseweg 81, 5051 AB GOIRLE. tel. 34.13.89

Juwelier & Edelsmid Paul Hoogendoorn,
Tilburgseweg 41, 5051 AA GOIRLE. tel. 34.54.73

ROND DE SCHUTSBOOM

Periodiek van de:

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING
„DE VYER HEERTGANGHEN”
GOIRLE

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43
5051 PD Goirle, tel. 013-34 89 72

Redactie: Venneweg 11, 5051 BN Goirle
tel. 013-34 21 82

Jaargang 13, nr. 2

september 1993

Het ontstaan van de Koninklijke Harmonie "Oefening en Uitspanning"	2
De Mariakapel bij het Mill Hillcollege	12
Adriaan van der Willigen, drossaard in Tilburg en Goirle, 1795-1802	16
Aanvraag voor een nieuw Tongerlo op de Rechte Heide	21
De Fraansmennekes	24
Het bid- of gedachtenisprentje	27
Een oudheidkundige vondst in Goirle	33
Toponiemen	35

HET ONTSTAAN VAN DE KONINKLIJKE HARMONIE "OEFENING EN UITSPANNING"

Door Hub Hermans

In het verleden zijn al meerdere pogingen ondernomen om de ontstaansgeschiedenis van de harmonie te achterhalen. Peer Wagtmans (1873-1948) deed dit al in 1928, in een paginagroot artikel in de Nieuwe Tilburgsche Courant, ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de vereniging; H.W. Janson geeft een vrij summiere beschrijving over dit onderwerp in zijn "Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle" en Cees Robben heeft nog onderzoek gedaan waarbij hij te rade ging bij bejaarde inwoners van ons dorp die hem van wat (soms tegenstrijdige) gegevens voorzagen. Ook de uitgave "Twee eeuwen Goirle" geeft geen uitsluitsel over het ontstaan van de harmonie.

Door al de bekende gegevens, plus het raadplegen van nieuwe bronnen (de notulen van de liederentafel "Gaudium in Terra") naast elkaar te leggen en te vergelijken, ben ik tot een, naar mijn mening, aanvaardbare conclusie gekomen.

Zonder de pretentie te hebben dat de volgende beschrijving de

enig juiste is, meen ik toch een nieuwe kijk te hebben geschapen op de ontstaansgeschiedenis van de harmonie. Ik ben er mij wel van bewust dat sommige veronderstellingen misschien voor andere uitleg vatbaar zijn. Om het onderstaande voor de volle waarheid aan te nemen blijven, jammer genoeg, nog vele vragen onbeantwoord.

De juiste datum van oprichting van de fanfare Oefening en Uitspanning zal altijd wel een raadsel blijven. Zelfs tijdens de bestuursvergadering van 30 juni 1902, toen de viering van het 25-jarig bestaan van de fanfare ter sprake kwam, waren de meningen al verdeeld. De notulen van die vergadering vermelden namelijk: "TERWIJL DE EEN MEENT DAT DE FANFARE IS OPRICHT IN 1877, EN DUS DIT JAAR HAAR ZILVEREN FEEST BEHOORT TE HERDENKEN, GELOOVEN ANDEREN DAT 1878 ALS OPRICHTINGSJAAR MOET WORDEN AANGENOMEN. HET EENIGE BEWIJSSTUK WAARMEDE IN CASU KAN WORDEN REKENING GEHOUDEN, IS DE NOTULE, OPGEMAAKT OP 4 NOVEMBER 1878, ALS ZIJNDE DIE VAN DE EERST BEKENDE VERGADERING. HET ZILVEREN FEEST ZAL DAAROM PAS GEVIERT BEHOOREN TE WORDEN OP 4 NOVEMBER 1903. DAAR ER DUS NOG VOLDOENDE TIJD IS, WORDT GOEDGEVONDEN DIT PUNT AAN TE HOUDEN."

Vast staat dat leden van de liederentafel "Gaudium in Terra" een grote rol hebben gespeeld in het tot stand komen van de fanfare "Oefening en Uitspanning" en de sociëteit "Eendracht en Vriendschap" heeft er, naar mijn mening, toe bijgedragen dat de fanfare, financieel gezien, kon blijven voortbestaan.

Om met de liederentafel te beginnen: H.W. Janson zegt in zijn "Bijdrage tot de Geschiedenis van Goirle," blz. 174, dat "OP HET EINDE VAN DE 19E EEUW EEN TONEEL- EN ZANGVERENIGING GAUDIUM IN TERRA DOOR ENIGE NOTABELEN WERD OPRICHT. OFSCHOON MEN ZICH MET EEN PRIMITIEF KAMERTJE MOEST BEHELPE, ZIJN DE PRESTATIES VAN DIT GEZELNSCHAP STEEDS HOOGLIJK GEWAARDEERD. UIT DEZE VERENIGING IS DE FANFARE O. EN U. ONTSPROTEN." Aldus Janson.

Bovenstaande is niet helemaal juist. Gaudium in Terra is oorspronkelijk opgericht, uitsluitend als zangvereniging. Pas in 1897 ging men zich ook toeleggen op andere vormen van de kleinkunst. Dit valt op te maken uit de notulen van 9 november 1897 waarin staat vermeld: "WORDT BESLOTEN TE VERHUIZEN NAAR DEN HEER

H. v. PUYENBROEK (Drikske Puy, van café D'n Engel in de Kloosterstraat) WAAR DE LIEDERENTAFEL ZICH ZOU GAAN VESTIGEN EN TEVENS, BEHALVE DE MUZIEK, DIE HOOFDZAAK BLIJFT, OOK DE RETORICA ZAL BEOEFENEN, DUS VOORTAAN ZANG, DECLAMATIE EN COMEDIE ZAL TEN GEHOORE GEVEN." Deze gegevens zijn te vinden in een notulenboek van de liederentafel dat berust bij de Heemkundige Kring alhier en dat loopt van 23 februari 1873 tot en met 16 mei 1907. Wel zijn uit dit boek bladzijden verwijderd, namelijk over de periode 1890 tot november 1897.

Tijdens de vergadering van 14 februari 1884 wordt besloten: "OM OP DE 25E VAN DIE MAAND EEN UITVOERING TE GEVEN TER GELEGENHEID VAN HET 12½-JARIG BESTAAN." De liederentafel Gaudium in Terra is dus opgericht rond september 1871. Wanneer de vereniging is opgeheven, is mij niet bekend.

In deel 1 van de serie "Twee eeuwen Goirle" staat, als toelichting bij de foto op de omslag vermeld: "Gaudium in Terra (1873-1907)" maar beide jaartallen kloppen niet. Oprichting vond plaats in 1871 en omdat het notulenboek loopt tot november 1907, wil dat nog niet zeggen dat de vereniging in dat jaar is opgeheven. In het laatste vergaderingsverslag staat hierover niets vermeld. Het boek was gewoon vol en dus moet worden aangenomen dat er nòg een notulenboek geweest moet zijn dat helaas verloren is gegaan.

Vóór de verhuizing naar café D'n Engel, was de liederentafel ergens anders gevestigd. Cees Robben vroeg zich destijds al af: waar? Janson zegt dat men zich met een primitief kamertje moest behelpen. De notulen van een vergadering op 1 december 1877 verschaffen hierover opheldering. Tijdens de vergadering, waarbij alle bestuursleden vertegenwoordigd waren: "WORDT BESPROKEN OM DE REPETITIËN IN DE SCHOOL TE VERPLAATSEN IN HET GEWONE LOKAAL. ALDUS WORDT BESLOTEN DE ZONDAG- EN WEKELIJKSCHE REPETITIËN VOORTAAN IN HET UITVOERINGSLOKAAL TE HOUDEN. HET LOKAAL WORDT AFGEHUURD VAN DE EIGENAAR A.C. ANSEMS à f.12,50 's JAARS." De liederentafel hield dus haar repetities in de school maar had haar tehuis bij café Ansems ("het gewone lokaal"). Om een of andere reden werd besloten het schoollokaal als repetitieruimte vaarwel te zeggen en niet alleen de uitvoeringen maar

ook de repetities voortaan bij Ansems (café op de hoek Tilburgseweg-Dorpsstraat) te houden.

Het is niet aan te nemen dat deze wekelijkse repetities in de caféruimte werden gehouden, vandaar waarschijnlijk dat Janson praat over een 'primitief kamertje'. Daarentegen zullen de uitvoeringen wel in de caféruimte zijn gegeven, omdat men daar ook bezoekers kon herbergen.

Het is een bekend gegeven dat, op het einde van de 19e eeuw, verschillende harmonie- en fanfaregezelschappen zijn ontstaan uit zangverenigingen. Dit was ook in Goirle het geval. Leden van Gaudium in Terra die op dit idee kwamen waren o.m. Adam v.d. Ven en Harrie v. Erven. Zij kregen al spoedig steun van anderen, zoals Frans Tra en Chris Spapens. Zelfs niet-leden van de liederentafel waren bij de oprichting betrokken, zoals: J. Donders, J. Panken en J. v.d. Wildenberg.

Uit het artikel van Peer Wagtmans valt op te maken dat het initiatief om een fanfare op te richten, door het bestuur van de sociëteit "Eendracht en Vriendschap," niet onverdeeld gunstig werd ontvangen. Hier gaat Wagtmans, volgens mij, in de fout. De sociëteit kwam op dat moment helemaal niet in het stuk voor, dat kwam pas later. Hij moet ongetwijfeld bedoeld hebben dat het bestuur van de liederentafel in het begin niet blij was met de oprichting. Wagtmans schrijft verder: "OM DE EENHEID TE BEWAREN, WERD DE FANFARE OPGERICHT." Er waren dus blijkbaar moeilijkheden. Een oorzaak van onenigheid kan geweest zijn dat ook niet-leden van Gaudium in Terra zich bij de fanfare konden aanmelden.

Tussen haakjes: Goirle had in 1878 nog maar 1765 inwoners. Hiervoor is al vermeld dat in 1902, de 4e november 1878 als officiële oprichtingsdatum werd aangemerkt. Die datum wordt tot op heden nog altijd aangehouden. Maar het staat zo vast als een huis dat ruim tevoren het initiatief van de oprichters gestalte moet hebben gekregen. Dit blijkt uit een verslag van de bestuursvergadering van 13 december 1878 waarin staat vermeld: "WORDT BESPROKEN HET TE GEVEN CONCERT OP DONDERDAG 26 DECEMBER AANSTAANDE, HET ENTREEGELD TE BEPAALEN OP 25 CENTS PER PERSOON." Een muziekgezelschap dat amper twee maanden bestaat een concert te laten uitvoeren, hoe eenvoudig ook, lijkt me toch al te

gortig. Het ligt daarom voor de hand dat de eerste aanzet om tot oprichting van een fanfare te komen, is gegeven zo rond eind 1877, begin 1878. Ook gelet op de weerstand die in het begin is ondervonden, zal het wel

de nodige moeite en tijd gekost hebben eer de initiatiefnemers wat vaste grond onder de voeten kregen. Vervolgens moest de noodzakelijke theoretische kennis worden opgedaan en instrumenten worden aangeschaft. Wat dit laatste betreft zegt Janson: "VOORZITTER A. V.D. VEN NAM DIE TAAK OP ZICH EN HET GELUKTE HEM IN KLUNDERT EEN STEL TWEEDEHANDS INSTRUMENTEN TE BEMACHTIGEN." Janson moet deze kennis van 'horen zeggen' hebben geweten; schriftelijk is hierover niets vastgelegd. Ook moest een dirigent worden aangetrokken voor het opdoen van theoretische en praktische kennis. De fanfare wilde in ieder geval als een nieuw Goirles muziekgezelschap verder gaan, zonder banden met de liederentafel. Volgens mij is de gang van zaken rond de definitieve oprichting van de fanfare, eind oktober, begin november 1878 in een stroomversnelling geraakt en heeft zich het volgende voorgedaan.

Gaudium in Terra was op dat moment nog gevestigd in café Ansems. Waarschijnlijk omdat daar, wegens ruimtegebrek, geen plaats was om nóg een muziekgezelschap onderdak te bieden, werd door het (voorlopige) bestuur van de fanfare besloten naar een ander lokaal uit te zien. Dit blijkt uit het eerste genotuleerde verslag van 27 oktober 1878 waarin staat dat: "DOOR J.B. v. BOXTEL EEN VOORSTEL WORDT INGEDIEND, TEN DOEL HEBBENDE, DAT DE HEER W.F. MUTSAERS VOORNEMENS IS EEN LOCAAL TE BOUWEN TEN BEHOEVE VAN HET GEZELSHAP 'OEFENING EN UITSPANNING', MITS GENOEMDE HARMONIE AAN GENOEMDE HEER W.F. MUTSAERS EENE JAARLIJKSCHE ZOGENAAMDE HUURPRIJS BETAALT VAN f.35,- TOT VERLICHTING EN VERWARMING DER REPETITIËN ALDAAR; WELK VOORSTEL SPOEDEISEND WORDT IN STEMMING GEBRACHT EN AANGENOMEN."

Genoemde W.F. Mutsaers was Frits Mutsaers, eigenaar van een café in de Bergstraat dat rond 1905 werd verbouwd tot het bekende Hotel De Kroon. Mutsaers was ook lid van Gaudium in Terra en tevens een van de oprichters van de fanfare. Zijn aanbod om het gezelschap bij hem onderdak te verlenen was, ge-